

EKONOMİK HAYAT (ATATÜRK'LÜ YILLAR: 1923-1939)**

Ömer GÜRKAN*

GİRİŞ

Atatürk'lü Cumhuriyet yılları Türkiye'nin büyük Önderin çağdaş uygarlığa ulaşma hedefi doğrultusunda, çeşitli sıkıntı ve yokluklara karşın önemli aşamaları gerçekleştirdiği bir dönemdir.

Cumhuriyet'e İmparatorluk'tan çok cılız bir ekonomik miras kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ciddi bir ekonomi politikası yoktu. Sadece, Avrupa merkantilizmi yaşarken, Asya-Avrupa ticaret yollarını denetleme üzerine odaklanmış bir ekonomi politikası söz konusudur. Yeni ticaret yollarının bulunması sonucunda, Avrupa'daki değişmelerin, Sanayi Devrimi'nin ve diğer toplumsal gelişmelerin dışında kalınır. İmparatorluk, bütün buy gelişmelere koşutluk yaratabilecek iç dinamiklerden de yoksundur.

19. yüzyılda Avrupa sanayisi ile karşılaştığında Osmanlı zanaatkârı eriyip gitmiştir. Çok sınırlı bir sanayi kesimi ayakta kalabilmiştir (Bursa ipek sektörü gibi-ki, o da geri teknoloji ile çalışmaktaydı).

Cumhuriyet kurulduğunda, geleneksel savaş sanayileri dışında sanayi yok gibidir. 1915 Sanayi sayımına göre (bu sayım sınırlı değerlendirme olanağı veriyor, ama gene de bir kanaat edinebilmek için yararlı): Ülkede 1982 adet çalışır sinai işletme vardır. 14.060 kişi bu işletmelerde çalışmaktadır. Sermaye önemli ölçüde azınlık grupları ve yabancıları elindedir (1915'te sermayedar ve işçilerin % 15'i Türk'tür). Sanayi, dayanıksız tüketim malları üretimine yönelmiş, küçük ölçekli, ilkel teknikli işletmelerden oluşmaktadır. Böyle bir ekonomik yapıyla imparatorluk büyük ölçüde besin gereksinimleri dışında tüm gereksinimleri Avrupa'dan karşılamaktaydı. Örneğin, 1915 yılında ülkenin fes gereksiniminin bile % 5'i Avrupa'dan ithalat yoluyla karşılanmaktaydı.

İmparatorluktan kalan önemli miras ise, sanayileşme gereğine olan inançtı. Bu düşünce mirası 1923-39 yılları arasında somut belli ekonomik sonuçlara varılabilmesinde önemli bir etken olacaktır.

I. 1923-1939 DÖNEMİNDE İKTİSADİ DÜŞÜNCELER

Cumhuriyet'in ilk günlerinden itibaren iktisat devletin varlığını ilgilendiren önemli bir alan olarak ele alınır. Atatürk, İmparatorluğun çöküş nedenlerini iktisatta görmüştür. Dolayısıyla, Türk devleti varlığını sürdürebilmek için bir "iktisadiyat devleti" olmalıdır. Cumhuriyetin kurucuları iktisadın devletin bekasını ilgilendiren boyutlarına büyük önem vermektedirler.

** Bu çalışma, Nisan 1988'de Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde sunulmuştur.

* Prof. Dr., Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Devletin varlığı ile olan ilişkisi nedeniyle, ulusal bir iktisat alanının kurulması, askeri-sivil devlet adamlarının başta gelen amaçlarındandır. Bu nedenle, devlet liberal politikaların ağırlık kazandığı 1932-1939 döneminde de ekonomi ile yakından ilgilidir. Ancak bu 2 dönemde de devlet müdahalesinin şekil ve dozu farklıdır.

A- 1923-32 Döneminde İktisadi Düşünce Ortamı

Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen yıllara ait iktisadi düşünce 1923 Şubat'ında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nden yansımaktadır. Kongreye egemen olan görüş, ekonominin işleyişinin kendi kurallarına bırakılması, devletin ekonomik faaliyetlere karışmaması gerektiği şeklindedir. Devlet ancak ekonomik amaçlı faaliyetlerle ilgili kurumlara destek sağlayacaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında liberal düşünceye dayanan yaklaşımların ağırlık kazandığı görülmektedir. Esasen Lozan Antlaşması da devletin ekonomiye müdahalesini sınırlayan hükümler içermektedir. Örneğin, 1929 yılına kadar gümrük resimlerini değiştirmek ve yerli sanayi bu yolla korumak olanaksızdır. Bir başka noktada da 1929 Dünya ekonomik krizine kadar Batıda liberalizme duyulan güvenin sarsılmamış olmasıdır. Nihayet, sosyo-kültürel alanda yapılmak istenen önemli değişiklikler, devletin ekonomik sorunlara gereken ağırlıkla eğilememesi sonucunu doğurmaktaydı.

Yinede devlet bu dönemde sermaye birikiminin hızlandırılması amacıyla çeşitli önlemler almış, ekonomik politikaların oluşturulmasına katkıda bulunacak çeşitli kurumlar oluşturmuştur. 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Yasası'nın çıkarılması, Ali İktisat Meclisi ile Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin oluşturulması gibi.

1929 Dünya Ekonomik Krizi ile durum değişir. Liberal düzene kuşkular artar. Keynezyen düşünce etkinlik kazanır. 1920'li yılların sonuna gelindiğinde sağlanan ekonomik gelişmenin cılızlığı da görülmüştür. Daha çok (düşük gümrüklerin çekici kıldığı) ticari faaliyetler gelişmiş ve kronik dış ticaret açığı ortaya çıkmıştır. Bütün bunların sonucunda devletçilik tartışmaları hız kazanmış ve 1930'lu yılların başında devletçilik resmi görüş halini almıştır.

B- 1932-39 Döneminde İktisadi Düşünce Ortamı

1932-1939 döneminin en önemli iktisadi düşüncelerini 2 grupta inceleyebiliriz: Devletçi düşünce ve liberal düşünce.

1. Devletçi Düşünce

Bu düşünce, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndaki bazı politikacılarla (İnönü, Peker gibi), Kadro dergisi etrafındakileri kapsamaktadır. Bu kesimin düşünceleri şu şekilde sıralanabilir:

- Az gelişmiş bir ülke kapitalizm ile kalkınamaz. Kalkınabilmek için devletin aktif rolü şarttır.
- Liberalizm, 1929 sonrası çıkmazdadır. Bu tür yaklaşım sosyo-ekonomik bunalımlara yol açmış, toplumsal zıtlıkları arttırmıştır. Oysa sınıfsız Türk toplumunda benzer sorunlara yol açmamak gerekir. Bunun için de, ekonomi politik denetim altına olmalıdır.
- Faşist ve komünist modeller taklit edilmemeli, ülkenin kendisine özgü modeli bulunmalı ve geliştirilmelidir.
- Az gelişmişlik olgusu uluslararası sömürü mekanizmasından kaynaklanmıştır. Bu mekanizmanın gücünü kurmak için hızla sanayileşmek gerekir. Uluslararası uzmanlaşmanın her ülke çıkarına uygun düşeceği aldatmacadan ibarettir.
- Aşırı özgürlükler toplumsal sakıncalar yaratabilir. Toplumun çıkarı daha önemlidir ve bu nedenle bireysel özgürlükler kısıtlanabilir.

1930'lu yılların başında resmi görüş halini alan devletçilik, 1937'de Anayasa ilkesi haline getirilmiştir. TBMM'de bu gerçekleşirken sorulan "liberal ekonomi görüşü savunmanın bir Anayasa suçu oluşturup oluşturmayacağı" şeklindeki ilginç soru CHP ileri gelenlerinden R. Peker tarafından şu şekilde yanıtlanmaktadır: Bu fesholmuş sistemi savunacak kişilerin Anayasa suçu işlemiş kabul edilmeleri doğal sayılmaktadır.

2. Liberal Düşünce

Devletçiliğe karşı olan liberal kanat CHP içinde Celal BAYAR'ın etrafındadır. Kadro'culara karşı liberal düşünceyi savunan aydın grubunun düşünceleri Ahmet AĞAOĞLU liberalizm'inde berraklaşmaktadır. Ağaoğlu'na göre, batılı ülkeleri refaha götüren liberal ekonomi politikasıdır. Geri kalmışlık olgusu, uluslar arası ilişkilerle değil, politik ortamın bireyin gelişmesine uygun olup olmamasıyla ilgilidir. Batıda ekonomik süreçle politik süreç birbirinden ayrılmış, ekonomik ve politik özgürlük ortamı bireysel yeteneklerin gelişmesine olanak sağlayarak ekonomik gelişmenin gerçekleştirilmesi sonucunu vermiştir. Doğuda ise, benzer gelişme, devletin birey üzerindeki baskısı yüzünden gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla, doğu ülkelerinde gelişme, birey üzerindeki baskıların kalkması ve ekonominin kendi kurallarıyla işlemesi sonucunda sağlanacaktır.

Ne var ki, Ağaoğlu'nun da kurucusu olduğu Serbest Fıkra'nın programında her zaman devlet müdahalesine karşı çıkılmadığı gözlenmektedir. Öte yandan, CHP'deki liberal düşünce yanlılarının da özel girişimciliği o döneme tek başına ekonomik faaliyetleri yürütebileceğine inanmadığı saptanmaktadır. Nitekim Celal BAYAR'ın iktisat vekili oluşuyla devletçilik

uygulamaları biraz yavaşlar, ama Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) uygulamasıyla yeniden genişlik kazanır (1933'ten itibaren).

O halde, Atatürk'lü Cumhuriyet yıllarında devletçiliğin gerekliliğine her kesim inanmakta, ancak liberal düşünce yanlıları devlet müdahalesinin ana amacının özel kesimin gelişip ekonomik faaliyetlerin tümünü denetleyebilecek güce erişmesi olarak alınırken, devletçi kesim bu müdahaleciliğin sürekliliğinden yana çıkmaktadır. Fark liberallik-devletçilik farkından çok, devletçilik yaklaşımındaki farklılık olarak kendisini göstermektedir. Liberal düşünce yanlıları “kişinin yapamadığını veya yapmak istemediğini devlet yapar” derken, devletçiler bu sınırı aşarak, devletin sınıfsız ve ayrıcalıksız bir toplum yaratmasını istemektedirler. Diğer bir farkta devletçilik uygulamasının süresi konusunda kendisini göstermektedir. Liberaller, devletçiliğin özel girişimciliğin güçlenerek tüm ekonomik faaliyetleri üstlenebileceği zamana kadar uygulanmasını savunurken, devletçiler bu politikanın sürekli uygulanmasını gerektiğini savunurlar.

Demek oluyor ki, Atatürk'lü Cumhuriyet yıllarında, liberal olarak adlandırılan 1923-1932 dönemi de dahil, gerçek anlamda liberal düşünür ve politikacı yoktur. Çünkü ekonomik anlamıyla Liberalizm, ekonomik faaliyetlerin politik kurumlardan bağımsız olarak kendi kurallarıyla işlemesi ile ilgilidir. Liberal ekonomi politikası da, iç ve dış ekonomik faaliyetlerin işlemesine devletin karışmaması, piyasa mekanizmasının serbestçe işleyebileceği bir ortamın yaratılması yönünde düzenlemelerin getirilmesi şeklinde anlaşılır. Üretici ve tüketici olarak birey ön plandadır. Bireysel girişimin önlenmesi söz konusu değildir. Ekonomik özgürlüklerin savunulması politik alana yansımakta ve politik liberalizmi ortaya çıkarmaktadır: Bireysel hak ve özgürlüklerin devlet karşısında savunulması. Bu yönleriyle bir politika uygulamasına 1923-1932 döneminde de rastlanmamaktadır.

1923 ile 1932 yılları arasındaki liberal dönemde devlet ulusal girişimci yaratmak amacıyla ekonomiye müdahale etmektedir. Politika ile ekonomi sıkça iç içedir. Politik kadrolar ekonomik faaliyetleri yönlendirmektedir. Yabancı sermayeye karşı çıkılmamakta, ama giriş izinlerinde bürokratik kadrolar kendilerinden fazla bağımsız hareket edilmesini de engellemektedir. Lozan Antlaşması gereği 1929'a kadar gümrük koruyuculuğu söz konusu olmakla beraber, dış ticaret tamamen serbest değildir. İthalat sınırlandırılmamakla beraber, yerli malı kullanımı teşvik edilmekte, bazen yasal olarak yerli malı kullanmak gerekmektedir (Örneğin, 1924 tarihli bir yasa ile yerel yönetim bütçelerinden yapılacak satın almalarda yerli mal alımı zorunlu kılınmaktadır). Yine, 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Yasası, yerli sanayiyi koruma ve geliştirme önlemleriyle liberal politikaya pek uygun düşmemektedir.

Esasen, tutarlı bir şekilde Liberalizm'in savunulmamasını da doğal karşılamak gerekir. Çünkü, alt yapısı olmayan özel girişimciliği gelişmemiş,

siyasal bağımsızlığına sahip ve kalkınmak isteyen az gelişmiş bir ülkede koşullar, ya 1923-32 dönemindeki şekliyle devleti müdahaleye sevk edecekti, ya da 1930'lardaki gibi devleti bizzat işletmeci olarak ekonomide yer almaya zorlayacaktı.

II- 1923-1932 DÖNEMİNDE EKONOMİK POLİTİKALAR VE SONUÇLARI

A- 1923-1932 Dönemi: Ekonomik Politikalar ve Sonuçları

Bu dönemin başında ekonomi için ciddi darboğazlar söz konusudur: Savaş yıkıcı sonuçları, cılız sermaye birikimi, kalifiye eleman yokluğu gibi. Dönemin iktisat politikası, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nce belirlenir. Ekonomik yaşam özel girişimciliğin kılavuzluğudur. Devlet, koruyucu, teşvik edici, düzenleyici olarak müdahale edecektir.

Kongre kararları doğrultusunda 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulur. Bankanın kuruluş amaçları, özel sektöre kredi sağlamak, ortaklık kurmak, kamu sınaî kurumlarını geçici olarak işletmek ve zamanla özel kesime devretmek şeklindedir. Banka, 1932 yılına kadar faaliyette bulunur, 16 özel sermayeli kuruluşla ortak olur. Ancak, sermaye taahhütleri özel sektöre yerine getirilemeyeceğinden, banka amacına ulaşamaz. 1932'de yerine Devlet Sanayi Ofisi ile Sanayi ve Kredi Bankası kurulur.

Bu dönemin önemli bir olayı da Aşar'ın kaldırılmasıdır. Böylece, tarımsal üretimin bu verginin kaldırılmasıyla geliştirilmesi amaçlanırken, sanayileşmenin kendi kendini besleyecek süreci önüne önemli bir handicap konmuş olmakta, tarım sektörünün sanayileşmedeki katkısı ciddi şekilde sınırlanmaktadır. 1927'de Teşvik-i Sanayi Yasası çıkarılır ve özel girişimcilik için çeşitli özendirme önlemleri getirilir.

Bu dönemle ilgili ilginç gözlemlerden biri de ağır sanayi özlemine aittir. Mart 1926'da devlete bu sanayi kurma yetkisi verilir. Ancak uygun olmayan ortam nedeniyle sonuç alınmaz.

Dönemin sanayisinin yapısı hakkındaki bilgileri 1927 Sanayi Sayımı'ndan edinmekteyiz: 65.000 dolayında işletme 256.000'i aşkın çalışan vardır. Teknoloji ilkindir. Toplam sınaî üretimin % 65'i gıda, % 18'i dokuma sanayi ile ilgilidir. Kalan üretim içinde madencilik sektörü ağırlıktadır.

1923-1929 yılları arasında yatırım/GSMH oranı ortalama % 9 dolayındadır. Savaş öncesi gelişme hızı hızla yeniden yakalanmışa benzemektedir. Ancak, iç tasarrufların oranı çok düşüktür (% 4-% 7 arasında). Dış tasarruf oranı da % 3-% 5 dolayındadır. Gümrük duvarlarının yokluğu nedeniyle ithalat önemli boyuttadır ve sürekli bir dış ticaret açığı söz konusudur. 1929 yılından itibaren konabilen ithalat sınırlamaları sonucu şeker, çimento ve yün dokuma alanlarında üretim hızla artmaya başlayacaktır.

B- 1932-1939 Dönemi: Ekonomik Politikalar ve Sonuçları

1930'lu yılların başlarından itibaren sanayileşmeye devlet öncülük etmeye başlar. Bilinçli bir ithalat ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi izlenmeye başlanır. Bu dönemde Türk iktisadi düşüncesine, ekonomik gelişmesinin sağlanması için planlama aracına başvurulması gerektiği şeklindeki düşüncenin girdiği görülmektedir. Bunda diğer faktörlerin yanında Sovyetler Birliği'ndeki plan uygulamalarının başarılı sonuçlar vermesinin de etkisi vardır. Nitekim 1930'lu yıllarda uygulanan BBYSP (ve uygulanmasına geçilemeyen İBYSP) Sovyet uzmanları ile Sovyet sermaye ve teknoloji katkılarını içermektedir.

1930'lu yıllarda devlet eliyle önemli bir sermaye birikimi sağlanarak, sanayileşmeyi hızlandıracak şekilde sanayi planı uygulanmasıyla kalkınma yolunda ileri adımlar atılmıştır. Bu dönemde, devletçilikten herkes aynı şeyi anlamamakla birlikte, devletçilik karşıtı yaklaşımlara rastlanmamaktadır. Zira hem 1929 bunalımının giderilmesinde devlet müdahalesi gereği anlaşılmış hem de buna bağlı olarak etkisini arttıran Keynezyen düşünce rağbet bulmuştur.

1932-1939 döneminde uygulanan ekonomik politikalar çeşitli yönleriyle dikkat çekmektedir:

- Tüketicilerin, özellikle üç beyaz olarak adlandırılan un, şeker, bezi iç piyasada yeterince ve ucuz olarak elde edebilmeleri amaçlanmaktadır.
- Gümrük saptama yetkisi yerli sanayiye koruyacak şekilde kullanılmakta, kotalar, gümrük tarifeleri, kambiyo denetimi araçları bu yönde kullanılmaktadır.
- Yabancı sermaye üzerinde kısıtlama ve denetim artırılmakta, millileştirmeler gerçekleştirilmektedir. Sadece bazı yatırım projelerinin finansmanı için Sovyetler Birliği ve İngiltere'den iki kredi alınmıştır.
- İç piyasalara ilişkin kamu denetimi arttırılmaktadır. Önemli tarımsal ürünler ve onlara dayalı sanayilerde devlet sanayisi başı çekmektedir (tekstil ve şeker gibi). Sınaî ürün fiyatları devletçe saptanmaktadır. Yine faiz oranı da devlet tarafından belirlenmektedir.
- Tarım dışında en önemli işletmecisi haline gelen devlet (özellikle sanayi ve madencilik alanında Sümerbank ve Etibank gibi kuruluşlarıyla) 5 yıllık sanayi planları uygulanmasına başlamaktadır. 1934-1939 arasında BBYSP uygulanmış, ikincisi ise savaş koşulları nedeniyle uygulanamamıştır.
- Özel sektör, Teşvik-i Sanayi Yasası'ndan yararlanmaya devam etmekte ve devlet kesimiyle tamamlayıcılık ilişkisi içinde, ona koşut olarak gelişmeye devam etmektedir. Nitekim BBYSP'nin Başbakanlığa sunuş yazısında, "sanayi programımızın tahakkuku neticesi olarak husul

bulacak servet terakümünün sanayide plasman arayacağına ve bu müştak sanayinin süratle inkişaf edeceğine muhakkak nazarıyla bakılabilir” denmektedir.

Öte yandan, devlet sadece hukuken devletin olan kuruluşlarını müdahale için kullanmakla yetinmemekte, bu arada pek çok kuruluşun yönetim kadroları da siyasal kadrolarla iç içe bulunmaktadır: İş Bankası, Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi gibi.

Devlet, egemenlik alanı içinde kendi kendine yeterli bir iktisat alanı yaratırken girişimci bir toplum kesiminin yetişmesini de amaçlanmaktadır. Özel girişimcilik korunurken bu kesimden beklenen davranışlar vardır. Örneğin, 1935’lerde Celal BAYAR şöyle demektedir: “Kemalist rejim milli menfaate uymayan devamlı bir şahsi menfaat kabul etmemektedir. Bir tüccarın yalnız şahsi menfaat düşünmesi istifade ettiği menbaı kurutması demektir”. Aynı şekilde, bu konuda Recep PEKER’de “devlet, bu yardımlarla beslediği ulusal endüstrinin kontrolsüz çalışma ile ulusu istismar etmesine kayıtsız kalmaz” şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

Devlet işletmeleri emek-sermaye ilişkilerinde huzur ve istikrarı sağlama işlevine de sahiptir. Ayrıca, kısmen de eğitim kurumlarının işlevlerine katkıda bulunmaktadır (örneğin okuma-yazma öğretilmesi gibi).

Devletçiliğin ayrı bir işlevler bütünü ise, sanayinin yurt çapında yaygınlaşması için, altyapı ve kalifiye emekten yoksun olan bölgelerde kamu yatırımlarının gerçekleşmesiyle ilgilidir. Devlet işletmeleri bu bölgelere altyapı hizmetlerini de beraber getirir olmuştur (yol, su, elektrik, haberleşme gibi). Bu durumda üretim maliyetine pek dikkat edilmemekte, maliyet yüksek de olsa, toplumsal amaçlara ağırlık verilmektedir. Yani devlet işletmeciliği çağdaşlaşma sürecinin hızlandırılması ve yaygınlaştırılması işlevini yüklenmektedir. Tarımın ve geleneksel toplumsal ilişkilerin egemen olduğu Anadolu toprağı üzerinde kent yapılarının ve ilişkilerinin çağdaşlaştırılması hedef alınmaktadır.

Bir yabancı gözlemlerle, “bu yerleşim merkezleri sağlam ve iyi bakımlı bir yol şebekesi, çimenler ve yeşillikler, bahçeler, sağlıklı mahalleler, geniş bir su ve elektrik dağıtımı, stadlar, pazarlar kurulması yoluyla çevresine yerleştikleri eski kentlerin tümü çehrelerini değiştiriyorlar. Böylece eski kentler giderek Ankara gibi modernleşiyor”.

Dönemin sanayileşme politikası iç kaynaklara ağırlık vermiş, enflasyonsuz yürütülmüştür. Enflasyona yer vermeyen bir para ve maliye politikası izlenmiştir.

Devletçilik uygulamasının aracı sanayi planları olmuştur. BBYSP 1934 yılında yürürlüğe girmiştir (İBYSP ise savaş ortamı nedeniyle uygulanamamıştır).

Ömer GÜRKAN

BBYSP, dokuma, maden işleme, kağıt, kimya ve toprak sanayilerinin kurulmasını hedefliyordu. Bunun için başlangıçta yaklaşık 45 milyon TL'ye gereksinime duyulmuş, sonra bu miktar 65 milyon TL'ye daha sonrada 100 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Yatırımların % 36'sı dokuma, % 23'ü demir-çelik sanayinde ayrılmıştır.

1933-1939 arasında yıllık kalkınma hızı ortalama % 9,1 olmuştur. Sanayi sektörünün büyüme hızı ise % 10,2'dir. Sanayi sektörünün milli gelir içindeki payı dönemin başındaki % 13,6 oranında dönem sonunda % 16,9'a ulaşmıştır. Milli gelirden ithalatın payı 1929 yılındaki % 14,5 oranından % 6'lara düşmüş, dış ticarete 1923-1929 döneminin sürekli açıkları yerini sürekli önemli fazlalara terk etmiştir.

Bu dönemde hedeflere büyük ölçüde varılmış, sınaî üretim önemli ölçüde artmıştır. Sanayide üretim ölçeğinde büyüme ve üretim teknolojisinde ilerilik göze çarpmaktadır. 1930'ların sonunda dokuma alanındaki iç talebin % 80'i karşılanabilir hale gelmiş, şeker ithalatına gerek kalmamış, çimentoda ise ihracata başlanmıştır (örneğin, 1935 yılında 90 bin ton çimento ihraç edilmiştir). Birçok tüketim malı da iç talebe yetecek ölçüde üretilmeye başlanmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak denilebilir ki, Atatürk'lü Cumhuriyet yılları Türkiye'nin çağdaşlaşma yolunda Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda önemli aşamaları gerçekleştirdiği, sanayi toplumuna ulaşmada gerekli temellerin başarıyla atıldığı ve hızla yükseltildiği yıllar olmuştur.

Atatürk, çağdaş uygarlığa giden yolu ilkeleriyle gösterdiği gibi, sağlığında bu yolda Türk Ulusu'na önemli yollar aldırılmıştır. Başladığı eserin izindeki nesiller tarafından tamamlanacağına ve Türkiye'nin çağdaş uygarlığa ulaşacağına dair inancımız tamdır.

Kaynak: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi